

Давор Мандић

Српски владари из Турског Доба

2017.

Овај кратки историјски преглед можда ће на први поглед деловати мало необично, па и противречно, јер ће са собом носити питање: откуда Србима владари у Турском Добу? Нису ли Срби били у потпуности окупирани од стране Турака? Самим тим закључно нису могли имати владаре, јер нису имали државу. И ту почива кључни парадокс у одређивању овог проблема српске историје. И одговор постаје једноставан: Да, Срби су имали владаре у доба турске окупације, иако нису имали државу. Ти владари су додуше формирали неке своје државне јединице, али то нису биле државе у неком пуном смислу те речи и те јединице би после неког периода опет потпале под турску окупацију.

Поставља се питање да ли је могуће бити владар без земље, без државе, али знамо да је у историји било таквих владара. На пример такав је био Јован Без Земље, брат енглеског краља Ричарда. Он је својим омашкама и грешкама успео Енглеску да претвори у папски феуд. Иако је био владар, остао је без свих не само државних, већ и владарских права. Многи владари кроз историју остајали су без своје државне управе, али и даље су задржавали своје владарско право. Такви су ирански шах Риза Пахлави, краљ Петар II Карађорђевић и многи други владари кроз историју. Остајали су владари без земље и без државе, али су, ипак, остајали владари.

Српски владари из Турског Доба су постајали владари у измењеним историјским околностима. Они су морали из једне друге перспективе да решавају своје владарско питање, јер су своје владарско усмерење покретали ка остварењу идеје слободе и ослобођења. Њихово владарско ревитализовање било је у правцу народног ослобођења. Наравно да су они себе видели у тој потенцијалној ослобођености као владаре тог народа. И народ никада није ни бежао да их прогласи владарима само ако му они донесу слободу.

Слободе је и било, али само у одређеним релативним историјским периодима. На жалост, није било неког трајног решења. Али и таква решења имала су за народ, па и за све српске области један мали историјски предах, један одомор који је нудио народу окрепљење, па и наду да се може ослободити, да се може скинути ропски јарам.

Окрнути ка слободи српски владари из Турског Доба показали су високу националну свест, схватајући да је слобода народа истовремено и њихова племићка слобода која може бити услов да постану владари том истом народу и да је кроз развој народа могућ и њихов владарски развој.

ЦАР ЈОВАН НЕНАД (1492 – 1527)

Овај владар је од самог почетка био мистериозна личност незнатног порекла. Претпоставља се да је рођен у Липову на територији данашње западне Румуније, где су се стационирале колоније Срба после пада смедеревске и сремске деспотовине (1459. и 1502. године). Будући да је то била територија Угарске Србима је већ тада дато да насељавају те крајеве да би се постављали као одбрамбени штит према турској најезди.

Међу тим Србима Јован Ненад се издвоји неким својим харизматским упливом и успео је својом војничком способношћу да привуче довољан број војника којима је успео да се одупре свим војним ударима и турским и угарским. Формирао је територију на тлу данашње Војводине и подигао је престоницу у данашњој Суботици.

Поставио је себе за цара уз једну свенародну подршку. Тврдио је да води порекло од српских и византијских владара што до данас није доказано. Показао се веома окретним и у владању и у војевању. Тиме је

показао да је он човек који поседује битне владарске способности. О њему Владимир Ћоровић пише: "Као унапред обележен неком вишом силом за нешто необично људи су налазили то, што је он имао 'на телу једну црну пругу у ширини једног прста, која је почињала код десне слепоочнице и ишла у правој линији све до стопала десне ноге.' Причало се да се по ноћи дуго моли богу и као да има, у општој невољи, послужити као неко божје оруђе."¹

Сам Јован Ненад том својом српском царевином, коју је формирао, није успео дуго да влада. Свега неких годину дана. Био је, види се, вешт, мудар и реалан војсковођа. Сам је формирао јединице од 600 младих и јаких људи и назовао их је јаничарима². Увидео је да је тај турски систем итекако ефикасан. Имати одређену сталну војску која ће држави бити непрестано лојална и која је ће се борити за очување државе уопште није била, за те услове, лоша идеја. Тим пре што је она историјски била и ефикасна.

Јована Ненада су погодили из заседе када је требало да се сусретне са краљем Фердинандом. То се десило у Сегедину. Издахнуо је код једног места близу Суботице. Валентин Терек, његов ривал, дошао је у то место и одсекао му главу на постељи. Слично као што се догодило Карађорђу. Историја се понавља.

Цара Јована Ненада наследио је његов војвода Субота Врлић, рођен 1500. године у Јагодини. Он је успео уз разне договоре са Турцима да очува неке делове царевине коју је формирао цар Јован Ненад. По неким претпоставкама то је трајало неких десетак година, али није имало онај степен независности који је успео да оствари сам цар Јован Ненад.

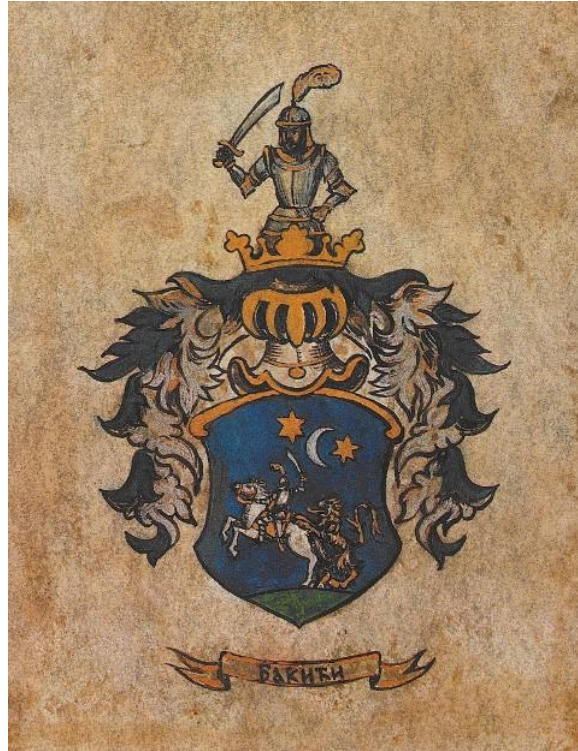
Цар Јован Ненад, уз све историјске нејасноће, остао је, ипак, светла тачка у историји српског народа. Остао је као онај који је покушао да обнови српску државност, који је, чак, укидао и феудалне односе делећи земљу народу. У много чему показао се као напредни владар и врхунски војсковођа. Показао се као онај који може да створи државу и у најропскијим околностима.

---

¹ Владимир Ћоровић: Историја српског народа, стр. 302, 303

² Исто. 303

ДЕСПОТ ПАВЛЕ БАКИЋ
(непознато – 1537)

Деспот Павле Бакић био је још једна личност која је изазивала признање и поштовање и на турској, и на аустриској, и на угарској страни. Сам Павле Бакић је био ратник у крви и прави такмац свим освајачким силама које су вршиле нападе према његовом народу. На Венчацу је основао своју деспотску територију коју је признала и турска власт.

1525. године деспот Павле Бакић са својом породицом и добрим делом Срба пралази на угарску територију на позив тадашњих угарских власти. И ово је била једна мала сеоба Срба. И од стране угарских власти Бакић је био признат као деспот и као такав добио је град Лак и друге територије као своје деспотско добро.

Био је велики борац против Турака и турских освајања. Прави витез и првак ослободилачке борбе. Умео је свакако да влада и та се постави као владар било у турским било у аустријским околностима.

1537. године краљ Фердинанд је именовао Павла Бакића деспотом свих Срба и тиме потврдио и са своје стране његово деспотско првенство. Бакић је исте године погинуо у боју код Горјана. Цела Европа сматрала је

Павла Бакића једним витешким прваком који одолева много већим и јачим турским снага и који брани не само Србе, него и Европу од великих налета турске војне силе. Провиденцијално то је Бакићу дала и историја као одређени задатак. И тај производ историјски околности дао је и Бакића као једно значајно историјско решење.

СВЕТИ СТЕФАН ШТИЉАНОВИЋ – ДЕСПОТ СРБИЈЕ
(1498 – 1543)

Свети Стефан Штиљановић рођен је на просторима данашњег Приморја у паштровићкој области. Сматра се да има родбинске везе са деспотима Лазаревићима и Бранковићима. У Боки је ушао и сукоб са млетачким властима и преселио се у северне српске области. Тамо је наследио погинулог деспота Павла Бакића и добио је титулу деспота Србије.

Због девастације српског народа и врло неповољног положаја сам деспот Стефан Штиљановић је почео да води чуварну и заштитничку политику према српском народу. Већ тада он није имао ни довољно средстава, ни довољно могућности да се одупире турским настртајима, а била је донекле у питању и његова нарав. Стефан је био више светачки лик, а мање је био ратник и борац као што су то били Јован Ненад и Павле Бакић. Народ га је већ за његова живота видео као свеца и као онога који има једну моралну и племениту висину.

Као прави брижни и светачки родитељ он је хтео да сачува свој народ од пошаста уништења и истребљења. Трудио се колико је могао, али већ тада Турци су ушли дубоко у територије Угарске којом су владали 150 година. Патријарх Пајсије је, слично као што је и Шекспир посветио своја дела одређеним енглеским владарима само у другачијем књижевном жанру, посветио једно похвално слово овом владару и светитељу.

ГРОФ И ДЕСПОТ ЂОРЂЕ БРАНКОВИЋ
(1645 – 1711)

Гроф и деспот Ђорђе Бранковић. Био је и велики писац. Написао је Хронике на 2681 страни. Његов брат је био митрополит Сава Бранковић које се постарао да Ђорђе стекне значајно образовање. Своје, ипак, самозвано порекло је извлачио из породице деспота Бранковића. Ипак, ако ставимо то на страну њему је, и поред тога, призната титула грофа и деспота. То је потврдио и патријарх Арсеније III Чарнојевић, а и Бечки Двор.

У свом предлошку из 1683. године, послатом Бечком Двору, гроф Ђорђе Бранковић је предложио да се формира територија која ће обједињавати све српске области и која ће носити назив Велика Србија. Двору се у почетку, због турске опасности, допала таква идеја, али када је

турска војска изгубила битку у опсади Беча, тако је и Двор занемарио ову Бранковићеву идеју, а њега заточио до краја живота у Хебу. За деспота гроф Ђорђе Бранковић је изгласан на једном црквено – народном Сабору у Банату 1691. године тиме стекавши пун легитимитет своје владарске изабраности. Али већ тада је било касно, гроф Ђорђе Бранковић је, као трагична личност наше историје био заточен до краја свог живота.

ПУКОВИНК ЈОВАН МОНАСТЕРЛИЈА – ПОДВОЈВОДА СРБА
(166? – 1706)

Аустријски Двор је сматрао Монатерлију бољом опцијом по интересе Хазбуршке монархије од грофа Ђорђа Бранковића. Монастерлија је постављен као подвојвода Срба и као онај који ће бити управитељ српским становништвом. Али Беч није могао да постави било кога осим онога који ће српском становништву бити драг и прихватљив. А Монастерлија је то свакако био својим заслугама, јер се борио за ослобођење српских земаља заједно са патријархом Арсенијем III Чарнојевићем. Њега у својим Хроникама хвали и гроф Ђорђе Бранковић. Мада га на неким местима и критикује.

Монастерлија је био ратник, сличан Павлу Бакићу, и није се много мешао у политичке ствари, нити је умео политички да вага и да калкулише. Он се једноставно борио за ослобођење свога народа и у томе је показивао један ванредни патриотизам. Није ни његово прихватање да буде подвојвода Срба била нека слепа послушност према Бечком Двору,

нити је она била плод некаквог каријеризма. То је била, такође, једна интерна молба уског круга Срба да се он, ипак, прихвати те дужности. Јер ако је неко изазвао гнев Бечког Двора, у овом случају гроф Ђорђе Бранковић, онда је био потребан неко ко ће тај гнев да ублажи и да народу обезбеди какве–такве привилегије. Истако се као велики борац у аустро – турским ратовима (1683–1699), добио је заповедништво над Петроварадинском тврђавом и подигао је понтонски мост преко Дунава. Сматра се да је прешао границе преко Дунава и док је аустријска војска гонила турску војску према југу, он се сусрео са патријархом Арсенијем III у Пећи и учествовао у формирању српске војске која је неминовно морала да уђе у састав аустријске војске.

ЈОВАН ПОПОВИЋ ТЕКЕЛИЈА
(1665 – 1722)

Био је оберкапетан и заповедник Поморишке војне крајне. Од цара Јосифа I добио је племићку титулу коју је наследила и његова породица. Показао се као добар стратег, јер је провео непримећено војску Еугена Савојског и омогућио победу аустријској војсци у битци код Сенте. У основи Јован је био војник, али човек који је итекако имао високу националну свест да српски војска у склопу аустријске војске мора да има одређену самосвојност и у начину облачења и у начину руковођења. То што је био заповедник Поморишке војне крајне говори да је тај простор, ипак, имао неку аутономију под његовом управом.

КАПЕТАН КОЧА АНЂЕЛКОВИЋ
(1755 – 1788)

Капетан Коча је један од последњих управитеља Србима пред устаничку Србију који је подигао буну на територији Јагодинске, Крагујевачке и Смедеревске нахије 1788. године. Наступао је у почетку као аустријски фрајкор, а онда је кренуо у независну побуну Срба на тлу централне Србије. Његова управа је кратко трајала. Била је више устаничког типа. Убијен је од стране Турака и набијен на колац.

Било је, кроз ту тамну страну наше историје, одређених вођа који су се увек издвајали и истицали у борби за слободу српског народа. То су на пример Петар Карпош који је подигао устанак на просторима Јужне Србије 1689. године, кнез Атанасије Рашковић који је потиснуо турску војску из Новог Пазара у ратовима 1717 – 1739. године, ту је и владика Данило Петровић који је у периоду између 1707. и 1716. године покушао да ослободи српски народ на тлу данашње Црне Горе. Кроз Турско Доба било је много кнежевских и војводских управитеља који су чували народ као што су бератлијски кнезови Рашковићи или кнезови Карапанцићи из Неготинске крајине.

Овим текстом ми нисмо рекли ништа ново. Само смо одређене опште историјске чињенице скупили на једно место желећи да покажемо тај континуитет српске власти и кроз окупационо и робовско доба.